e*forum

Píše Luboš Merhaut

(E*forum, 18. 02. 2015)

Kniha **Petry Ježkové** nadepsaná **Obležen národem dramatiků** a s podtitulem **Jan Lier (1852–1917)** není prací úzce teatrologickou a nepojednává jen o divadelním a výtvarném kritikovi, fejetonistovi a prozaikovi lumírovského ražení, publicistovi a překladateli, dramaturgovi a lektorovi (Academia 2014, 484 strany). „Příběh Jana Liera skýtá ilustrativní vhled do rušné a vrstevnaté doby poslední čtvrtiny 19. a počátku 20. století. Přes snahu zprostředkovat jej ne nekriticky, neunikne čtenáři jistá míra zaujetí pro Lierovo hledisko. Jde o pokus podat zvolený úsek kulturní historie prismatem jednoho z jejích aktérů, kterým dosud nebylo popřáno sluchu. Dobu, jež byla prostřednictvím jiných osobností představena jako čas svízelného, leč vítězného nástupu realismu, anebo – s přihlédnutím k ještě jiným – jako období, v němž uzrávaly a manifestovaly se modernistické podněty, případně (jen zřídka) jako dlouhé doznívání pozdního romantismu, jsme se pokusili nahlédnout jako komplex všech zmíněných (a dalších) stylových podnětů, očima ironika a postupně stále zarytějšího konzervativce. A také pohledem literární a zejména divadelní praxe, která nabízí poněkud odlišný obraz, než je ideální představa, respektive zpětná konstrukce chronologického vývoje či střídání stylů“ (s. 403).

Autorka postupně pozorně prochází pestré a různorodé aktivity Jana Liera, přičemž zároveň šťastně dramaturgicky (a v zásadě chronologicky) akcentuje Lierovy schopnosti fejetonistické a zejména se věnuje jeho divadelní kritice a publicistice a jeho působení v roli dramaturga a lektora Národního divadla. Charakteristické je, že přitom zeširoka, funkčně a vyváženě (bez puzení k interpretačním bublinám nebo aniž by spojovala vše se vším, jak to často bývá) nastiňuje kontext a časové souvislosti jednotlivých tematických rovin a sond (např. počátky divadelní kritiky u nás a situace, do níž Lier vstoupil, proměny časopisů, poměry a aféry v Národním divadle). Podstatným rysem práce Petry Ježkové je důkladné studium dobových textů a archivních materiálů, i když to dnes badatelé usilující o důsledný pramenný výzkum a fundament nemají s hranicí (ne)přístupnosti lehké, jak naznačuje poznámka na s. 13: „Tato kniha vychází zejména z archivního materiálu; ponejvíce z pozůstalosti Jana Liera uložené v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, z jejíchž 24 kartonů jsou však dosud zpřístupněny jen čtyři kartony abecedně řazené korespondence. Díky vstřícnosti archivních pracovníků čerpá též z nepřístupného pátého kartonu […].“

S pevnou pramennou oporou může Petra Ježková korigovat i tradovaná zjednodušení, docenit význam některých Lierových textů (např. mystifikační a satirické mozaiky Píseň míru nebo jeho účasti v polemikách po manifestu Česká moderna), objevovat

a analyzovat dosud neznámé skutečnosti (např. Lierovy posudky odmítnutých her a v mnohém tragikomickou komunikaci s jejich autory jako relevantní, taktické a skryté pozadí dosud pro divadelní historii viditelného) a osobnosti (Josef Slabý). Nebojí se jasného soudu – byť v otázkách divadelních je znatelně jistější a přesnější než v literárních. Píše jasně a vtipně, s citem pro kouzlo dobové řeči (i když by se jistě nesetřelo obvyklým převedením citací do současného pravopisu).

Lier je představen jako vhodný reprezentant své generace, resp. jejího „lumírovského" křídla. Promyšlený a novým podnětům otevřený přístup jej zachycuje rovněž jako svébytného autora, jako „pilného, svědomitého a epesního člověka". Petra Ježková tak mohla na závěr konstatovat, co se jí podařilo ukázat: „Lierův tvůrčí život plasticky odráží překotnost dobového uměleckého dění a jasně vyznačuje předěl, jímž byl v české kultuře nástup moderních směrů a souvisejících společenských proměn" (s. 417). Spolu s přechodem, který tu Jan Lier „ztělesňuje", by bylo možné ještě více zdůraznit (patrnou a naznačenou) prostupnost dění osmdesátých a devadesátých let z hlediska proměny k modernismu a v kritice, tedy zvýraznit, že vše nezačíná až s tzv. generací devadesátých let. Výklad vlastně vypovídá o obecném fenoménu v souvislosti se zmíněnými proměnami: zjevuje podstatnou roli toho, jak psala, četla a vnímala většina, přetlačovaná vždy nutně jen radikalitou menšiny či jednotlivců, jež „vítězila" zpravidla se zpožděním a až ve fázi vlastní únavy, tedy většinové přijatelnosti, činící z bývalé modernity současnou módnost.

V Úvodu čteme o historiografickém obrazu daného období, utvářeném výběrem určujících osobností a jevů, „mnohdy zpětně a třeba i účelově re-konstruovaném dobami následujícími a často nekriticky konzervovaném dodnes", o potřebě nově nahlížet dobově vlivné osobnosti ve významných pozicích, spoluutvářející „směr kulturního života a společenské klima. […] Selektivní povaha literární, divadelní i obecné historiografie je sice nutná, předkládanou knihou se však pokoušíme doložit, že síto nemělo vždy stejná oka a že mnozí propadlí(ci) si zaslouží naši pozornost. […] Ducha doby lze mnohdy vyčíst ze zdánlivě nevýznamných stop, střepin a odkazů plastičtěji než z těch takzvaně signifikantních, konstituujících či konstituovaných" (s. 11–12). Kniha Petry Ježkové, vycházející z tohoto vědomí, je příkladem materiálově fundované a přesvědčivě argumentující uměleckohistorické práce. Je pozoruhodná schopností postihovat posuny ve vnímání problémů a osobností, konfrontační situace, projevující se přirozeně v diskusích a polemikách, průsečíky směrů, sil, vlivů a ambicí. Dynamice sledovaného odpovídá dynamika výkladu, soustředěného na momenty proměn, osvětlující zapomínané, pojímající divadelní a kulturní život především jako vztahy, mj. uměleckých výkonů a konceptů a mocenských siločar projevujících se zvláště v institucionálních pozicích a strategiích.

www.ipsl.cz